

ERDÉLYI MUZEUM

AZ ERD. MUZEUM EGYLET IGAZG. VÁLASZTMÁNYA MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

FINÁLY HENRIK,

M. K. EGYET. TANÁR, A MUZ. EGYL. TITKÁRA, A M. TUD. AKAD. L. T.

Megjelen havonként.

November 1,

Ára évenként 1 frt 15 kr.

Tartalom: Két jelenség az örvényférgek életéből, Parádi Kálmán. — A macedoniai román nyelvjárás, Dr. Szilassi Gergely. — Görög-magyar szótár (könyvismertetés), Szamosi János. — The Birds of Transylvánia, E. G. — Adományjegyzék.

Két jelenség az örvényférgek életéből.*)

Igen sok gerinceztelen állat képes kiválasztani arra való mirigyéből oly folyadékot, mely a levegőben vagy a vízben fonadékká lesz. A hernyók és a pókok fonóképesége a köznép előtt is ismeretes. Némely lapférgekről is ki van mutatva e sajátság. Leydig a *Piscicola geometricarum* állítja, hogy fonalat ereszt, hogy e fonala féregtest két végében rejlő egysesjtű mirigyek váladéka. Ily mirigyek a többi állkapos nadályok bőrében is találtattak szórványosan. Igen valószínű, hogy e kategóriába tartoznak azon bőrmirigyek is, melyeket Lieberkühn a *Prohynchus stagnalison* fedezett fel. Schmidt O. felfedezett a *Polycelis cornuta* (örvényféreg) ivarnyílása megett egy üreget, melybe más, palaczkyszerű és izmosfalu két üreg nyílik; s miután ezen állat az aquarium tükrére, a melyben tartatott, fonadékot szőtt, Schmidt O. hajlandó lett szövőmirigyeknek tartani azokat az üregeket. Keferstein bizonyítása szerint a *Nemertina* közé tartozó *Cephalothrix longissima* is sző. Sőt Schneider, a giesseni zoológ meggyőződött arról, hogy a tömlősbélű örvényférgek közül a *Mesostomea*, nevezetesen a *Mesostomum Ehrenbergii* és a *M. tetragonum*, nyálkás folyadékot választanak ki, mely a vízben fonadékká szilárdul.

Az édesvízi örvényférgek — tapasztalatom szerint — fonadék-eresztő képességeket gyilkos módon használják föl kisebb-nagyobb állatkák megfogására, melyekkel táplálkoznak. Táplálkoznak pedig apró gilisztákkal, kopoltyuslábú, serte- és kacslábú rákokkákkal

*) Két éve annak, hogy dr. Entz Géza, egyetemi tanár ur felhívta figyelmemet és buvárkodó készségemet a kolozsvári muzeumkert tavaiban élő örvényférgekre. Szivessége folytán nemcsak az idevágó irodalmi és más buvárlati segédszerekkel rendelkezhettem szabadon, hanem tájékoztató ötletei anynyira gyorsíták ügyemet, hogy most már vidékünk összes örvényférégein tett szövet- és élettani észleleteimet befejezhettem. Öszinte érzelmeimet tolmácsolom, midőn e kitűnő szivességeért elismerő köszönetemet fejezem ki.

Rajzokkal illusztrált dolgozatom közrebocsátása előtt, csupán csak azon tapasztalataimat közlem ez alkalommal, melyek annak keretén kívül esnek.

(Entomostraca), vízi atkákkal (Hydrachnida), légy- és Notonecta álczákkal, melyeket — a mint ezt már Focke is említi — garatjukkal sajtolnak ki anynyira, hogy az üres váznál egyéb nem marad meg belőlük. A Mesostomeák kiválsóan Entomostrakákra vadásznak. Ha sebes úszások közben egy Daphnia vagy egy Cyclops közelébe jutnak, azonnal meglegyintik és lefecskenedezik nyállal, mely fonadékként bonyolítja be és teszi képtelenné az apró állatot a megiramodásra. Én aquariumomban, a melyben Mesostomeákat tartottam, annak oldalain és fenekén igen gyakran láttam Daphnia v. Cyclopscsoportokat, melyek ama nyál, illetőleg fonadék által megbénítva valának.

Igen érdekes jelenségnek találtam az ágasbelü örvényféregek közé tartozó *Planaria lugubris* ragadozási módját. Ezen állatka tőzegmohos, állandó vízben él. A tőzegmoh erdőként borítja a víz fenekét és képezi rejtekhelyét ugy a *Planaria lugubris*nak, mint a legkülönbözőbb rovarálcáknak. Ily sűrűen benőtt kalandozási terület sokkal nagyobb és aránylag kevésbé népes, mint egy időszaki Mesostom pocsolya, mely az Entomostrakáktól szintugy nyűzség és a melyben semmiféle rejtekhely sincsen. E körülmény az oka annak, hogy a *Planaria lug.* és valószínűleg minden, állandó mély vízben élő örvényféreg nem juthat oly közvetlen közelébe zsákmányának mint pocsolyában lakó rokonai. Tehát itt az egyszerű nyáleresztés és meglegyintés elégtelen műfogás a megélhetésre. Hanem láthatni itt nyugtalanul keringő Planariákat, melyeknek mirigyváladéka, mint valami háló vagy kelepce lesz láthatóvá a tőzegmoh kimagasló ágai között. Ebben a hálóban fennakad egy esetleg erre úszó kicsiny rovarálcza, az éhségtől nyugtalan *Planaria* pedig fölfalja és lecsendesedik. Megjegyzendő, hogy sikerült fogás esetében hosszúra ölti ki garatját és mintegy reáhuzza azt a kis álczára (Notonectára).

Láttam egyes Planariákat és Vortexeket, sőt egész csoportokat a békalenese gyökerein csüngeni fejjel lefelé. Az is bizonyos, hogy felfordulva is végig siklanak a víz tükrén és megtapadnak a legsimább leveleken, a mit, tapadó korongjaik nem levén, csakis e mirigyváladékuk által eszközölhetnek.

Nekem ugy látszik, hogy az örvényféreg e nyál, illetőleg fonadékeresztő képességüket nemcsak zsákmányolásra, hanem szorult körülmények között önvédelmükre is használják föl, a menyinyben az olyan fonadék által lehetetlenné teszik az ellenséges megtámadást. Valahányszor destilált vízzel telt óraüvegbe néhány kifogott férget helyeztem és egy arravaló üvegpálczával nyugtalanítottam, mindanynyiszor jól látható fonadék keletkezett a vízben. De különösen szép eredményt biztosított az igen hig kettős chromsavas káli, mely őket a végpusztulásig erőteté fonadékkiválasztásra. E folyadékkal győződtem meg Kolozsvár vidékén általam eddigelé észlelt 20 fajnak kisebb-nagyobb mérvű fonadékeresztő képességéről. A *Stenostomum*, a *Microstomum* és a *Catenula* kivételt képeznek, a mi könnyen indokolható. A *Microstomum*nak csalánszervei vannak, a többiek pedig ázalagokkal, főleg Diatomaceákkal és növényi rajzokkal táplálkoznak.

Fontosnak tartanám a kérdés végleges megoldását: szönek-e a szu-ronyos tengeri Nemertinák? A tagadó válaszban új bizonyítékot nyer-nének azok, kik a Microstomeákat a Nemertinák degenerálódott ro-konainak tartják és a Stenostomum meg a Catenula állítólagos párat-lan zizedénye csakugyan nem volna más, mint a Nemertinaszurony hüvelyének csenevész maradványa. A degenerálódás véghatárán álla-nának az elődi galandóczok.

Már most áttérek a fonadékképző szervek alaki és topographiai viszonyainak megismertetésére.

Az örvényféregnek a fonadékképző nyálat hasoldali nyílásokon fecskendezik ki, mely nyílások csak igen erős nagyítás mellett (Hart-nach Nr. 9) láthatók. A kiválasztás szerveinek azon sejteket tartom, melyeket a hasoldali középvonalon, a fark és az ivarnyílás között, továbbá a fej végén, a mellső agyereszték előtt láttam. E sejtek magvasak és jókora kivezető csövekkel bírnak. A kivezető csövön ki-vül észleltem némelyiken finoman elágzó nyulványokat is, melyeknek lefolyását azonban mindvégig ki nem nyomozhattam. A sejtek, főleg nyulványaik, finom szemecékkel telvék, melyeknek eleven molecularis mozgását többször észleltem. A nyulványokat csak jól táplált vagy igen fiatal egyéken (*Mesostomum obtusum*) sikerült látnom. Igen va-lószínű, hogy e sejtes mirigyrendszer nemcsak a hasoldali fölületre nyílik számos nyílásokon, hanem hogy hátul az uterusal, elül pedig a garattal is van összefüggésben, mert néhány példányon alkalmom volt látni, hogy a bőrizomtömlő heves összehuzódása következtében kiüzött petén fonadék fityegett és hogy a garat ürüléke is fonadékos volt. Valószínűnek tartom továbbá azt, hogy azon egy vagy két magvú nagy sejtek, melyek a garattal és az uterusal jókora kivezető csövek által állanak összeköttetésben és a melyek Schultze M. Leuckart és Graff szerint váladékuk által amott az emésztést eszközlenék, emitt pedig a peteburok chitinizálódását, szintén az általam vitatott mi-rigyrendszerhez tartoznak és hogy ennek sejtjeitől morphologiailag miben sem különböznek. Physiologiai tekintetben kétségbe nem hoz-ható bizonyosságai annak, hogy van mirigyváladék, mely nem keletke-zik a mirigysejtek szétroncsolása folytán, hanem hogy mindenik sejt egy-egy állandó kis mirigy, mely kiürített tartalmát növekedés által üti helyre.

(Graff*) és mások állítása, mely szerint ezen nyulványos sejtek-ben keletkeznének azon pálczikák, melyeket némely örvényféreg fel-hám sejtjeiben látni lehet, egészen alaptalan. Szerinte a pálczikák a mirigysejtek nyulványain vándorolnának a felhámsejtbe és ezek kö-zé. Ez ellen bizonyít: 1) Az ébrényi fejlődés sorrendje. Vor*ex-éb-renyeken sikerült meggyőződnöm róla, hogy a fejlődés azon stádiu-mában, midőn az ébrény az Ectoderm és az Entodermnél részlete-sebb differentálódást nem mutat még, már láthatók a felhám pálczikái. Tehát honnan vándorolhatnának e pálczikák a felhám-ba, mikor a két

*) Zeitschrift für wiss. Zoologie, 1874 pag. 128. Taf. XV. fig. 4.

csirlemezen belül csupán csak a székállomány létezik és semmi belső elkülönülés még nem történt? 2) Vannak örvényférgek, ilyenek: a világos színű Mesostomeák és Derostomeák, melyeknek felhámsejtjeiben semmiféle pálczikák sincsenek (csak a garat előtt s ennek oldalain van néhány sor), pedig éppen azoknak a mirigyrendszere a leghatalmasabb és legkönnyebben észlelhető. Miért nem termelnek itt is e vitás sejtek pálczikákat és miért nem szállítják el nyulványaikon a felhám minden részébe? Graff szerint azon föltevésnek kellene hódolnunk, hogy e vitás sejtek némely egyéneknél pálczikákat termelnek, másokban pedig mint igazi mirigyek, mint a bél függelékes szervei szerepelnek.

Részint a Jódserum, részint hig Oxalsav alkalmazása folytán meggyőződtem arról, hogy ama pálczikák (erősen fénytörő testek) a sötét színű örvényférgeknél az egész csillószőrös felhámiban és a szemfoltok táján a Keferstein-féle alaprétégben (Basalmembran), a világos színűeknél pedig csupán csak az ugynevezett agy körül, ugyancsak az alaprétégben fordulnak elő. A Keferstein féle alaprétég főstenyével bizonyos viszonyban vannak, így p. o. a Planaria lugubrisnál, egészen fekete főstenyével lévén borítva, egy-egy felhámsejtben 6–10 pálczikát számláltam; a Vortex truncatusnál kevesebbet és még kevesebbet a Vortex pictusnál, melynek főstenye máj világos barna. A koromfekete Mesostomum personatumnál e fénytörő testecsek nem pálczika alakúak, hanem gömbölyűek és igen aprók. De már a többi világos színű Mesostomeáknál hiányzanak a felhámából, ugyiszintén a Derostomeák és Typhloplanáknál is és csupán egy zöldszínű Derostomumnál, melyet a Derostomum Schmidtianum válfajának tartok, észleltem itt-ott hasonló fénytörő testecseket a felhámiban.

Nézetem szerint az örvényférgek alaprétége a felhámmal együtt érzékelő közeg, a csillószőrös és likacsos felhámsejtek pedig érzéki sejtek. Az, a mit közönségesen agynak tartanak, nem egyéb, mint az alaprétég kettőzete, mely elől a szemfoltok táján a garattáskát övedzi és magára a garatra is huzódik egyes dendrites ágakkal. Eddigelé még senki sem talált idegduczokat (duczsejteket) az állítólagos agyban. A Basalmembran a különböztetlen fehérnyeréteg, melyben igen fiatal egyéneknél egy-egy sejtmagvat lehet találni annak jeléül, hogy e réteg volt a ébrényi sejtes Ectoderm, melyből kifelé a pálczikás érzéki sejtek, befelé pedig az izomfibrillák (bőrizomtömlő) váltak ki. E szétkülönülés oly kezdetleges, hogy az alaprétég határait sem ki, sem befelé határozottan kijelölni nem lehet, mert az érzéki sejtek (felhám) csak kívül, csillószőrös földületükön bírnak saját hárttyával, mely egy folytonos cuticulát képez; befelé tartalmuk közvetlenül megy át az alaprétégbe. Jódserumra hosszan nyulik ki egy-egy ilyen sejt úgy, hogy az alaprétéggel mintegy kocsanynyal függ össze s csak ilyenkor láthatni a magvát és, ha pálczikás az állat, azt, hogy ezek abban vannak és abban is képződtek, mert ugyanegy sejtben különböző fejlettségűeket is lehet találni. Ily közvetlen az alaprétég összeköttetése a fibrillákkal, illetőleg bőrizomtömlővel is, és

azért látszik ez olyannak, mintha bele volna ágyazva az alaprétegbe. Igen valószínűnek tartom, hogy az alapréteg veszi föl az ingert érzéki sejteivel és ki is váltja azt. Ez lenne tehát az idegizomrendszer legegyszerűbb alakja.

Fölvilágosító rajzok nélkül nem bocsátkozhatván jelen alkalom az ugynevezett agy, érzéki sejtek és alapréteg egymáshoz való viszonyának és szöveti összeköttetésének részletes tárgyalásába, a pálczikák physiologiai jelentőségéről akarok csupán csak pár szót szólni.

Többen a buvárok közül e pálczika- vagy gömbalaku, fényes testeket durványos csalánszerveknek tartják (Leuckart, Schneider, Metschnikoff.) Némelyek azt is állítják, hogy látták kisujtott fonalakat. Schultze M.*) már 1851-ben idegvégkészülékeknek tartotta és figyelmeztette a buvárokat az idegizomrendszerrel való összefüggésükre. E mellett bizonyít eloszlásuk a test felületén—mond Schultze—noha közvetlen összefüggésüket az idegekkel még senki sem látta. Legujabban Graff (előbb idézett értekezésében) e pálczikákat szintén durványos csalánszerveknek tartja, melyek közül némelyek a *Microstomum lineare*, a *Convoluta Schultzei* és sok *Prostomea* testében határozott csalánszervekké fejlődnek ki, melyek az *Acalephák* hasonló szerveitől semmiben sem különböznek. A csalánszervekké nem fejlődött pálczikákra nézve Schultze nézetében osztozik, abban t. i. hogy azok idegvégkészülékek.

Én Schultzenak e pálczikák vegyi viseletére vonatkozó tapasztalatát, ismételt kísérleteim folytán, egészen alaposnak találtam. E szerint a vitás pálczikák állománya nem chitin, de nem is fehérnye, mert az álkáliák iránt tanúsított viselete nem engedi azt föltennünk, hanem egész ismeretlen anyag, mely vízben és savakban könnyen bomlik szét, de Ammoniakban és koncentrált kalilugban igen nehezen vagy éppen nem oldódik. S ime, a csalánszervek vegyi viselete hasonlóképpenest ellenkező eredményekre vezetett. A *Microstomum lineare* és a *Hydra* körtealaku csalánszerveit vizsgálván, kitűnt, hogy ezeket a salétromsav és a kénsav nem bántja, ellenben a koncentrált kalilug könnyen bontja szét. Vajjon, különbözhetnek-e annyira egymástól, vegyi viseletükre nézve, az egy rendbe tartozó állatok homológ és hasonló célú szervei? Alig hiszem, hogy e szempontot figyelembe vevék azok, kik a vitás pálczikákat csalánszerveknek tartják. A ki az örvényférgek fonadékerezestől mirigyeit megismerte és működésüket látta, csakhamar tisztában lehet az iránt, hogy a fris göröcsövi készítményeken gyakran látható fonalakat nem a pálczikákból lövellik ki, hanem egysejtű mirigyeikből. E tapasztalat mellett elesik azon egyetlenegy érv is, melynél fogva valaki csalánszerveknek tarthatná.

A pálczikák, nézetem szerint villogó fényérző képletek, melyekkel ezen állatok a napfényt és egymás közelségét érzékelik. Állí-

*) Beiträge zur Naturgeschichte der Turbellarien pag. 15—16.

tásomat a következő jelenetek igazolják: 1) A páczikák az idegizomrendszer elkülönülésével egyidejűleg jelennek meg és állandó képletek, melyek csupán a felhámban és az alaprétegben kaphatók; 2) Az alapréteg főstényével, ennek intenzitásával szoros viszonyban vannak és a sötétben villognak. A fősténydús Vortexek villogása a reaeső fénynél oly erős, hogy a főstény színét egészen elenyészteti. 3) Mint himnös állatkák kölcsönösen termékenyítik meg egymást. A verőfénytől csalatra, a csendes víz tükrén nagy társaságokban gyűlnek össze és fénylő mezőket képeznek, melyektől ellenségeik tisztaságban tartatnak. E társaság öszszejevetelük socialis érzéket tételez föl, mely valószínűleg ama fénylő páczikákban keresendő.

E villogással járó érzéklés a szövéssel vagy fonadékkészítéssel együtt két oly jelenség, mely megérdemli, hogy az életbuvárok figyelmükre méltassák és vizsgálják anynyival inkább, mivel eddigelé az örvényféregnek morphologiai és physiologiai jelentősége érdekében igen kevés kutatás történt, hazai nyelvünkön pedig egyetlen hang sem emelkedett még.

Farádi Kálmán.

A maczedoniai román nyelvjárás.

I. Cél és történelmi alapot. A régi Dáciaának közel 5000 mértföldnyi¹⁾ területén lakó románokat, történelmi fejlődésük s évezredes viszontagságaik közt, a végzet egy különös szerencsében részesítette, és ez nyelvük egységes, majdnem egységes volta. Míg a többi új latin nyelvekben, pl. az olaszban, a nyelvjárások szinte faluról-falura váltakoznak, addig a román nyelvnek csak egy valódi nyelvjárása van, az is a Dunán túl új Dáciában, az ugynevezett maczedoniai román.

De hol marad az ugynevezett isztriai román nyelv? kérhetné talán valaki. Igaz, hogy e század negyvenes évei óta a román nyelv ezen meszsze elágazott ivadékáról is bir tudomással a tudományos világ. Mindazonáltal ezen, Krainia két falvában, Isztriában pedig Monte maggiore körül egynéhányban, ma már mindössze még csak 2800 lélek által beszélt s e kis népség elszárvulása folytán kihaltó félben lévő nyelvet aligha itt tárgyunkhoz mérten számba vehetjük. Aztán az isztriai román nyelv, ha az ottani és szomszédos friauli olasz dialectusok némi befolyásának nyomaitól elnézünk, tulajdonkép nem is egyéb, mint részint maczedoniai, részint és legkivált dáciai román nyelvjárás, mintha az isztriai román hajdanában két nyelvjárásunk közt a közvetítő láncszemet képezte volna.²⁾

¹⁾ Hunfalvy Pál Nyelvtudom. közlemények Pest; VI. évf. 1867. 136. l.

²⁾ Lásd: J. Maioreseu Itinerariu prein Istri'a si dictionariu istro-romanu, Bucuresci 1874; „L' Istria“ olasz folyóirat 1846. s követc. évfolyamait.

Nem hiányzanak ugyan e nyelvben is a majd élénkebb, majd halványabb színezetű tájkiejtések, valamint, szóbanforgó nyelv külön-nemű alkréseit tekintve, a különféle tartományok szerint, emitt inkább magyar és német idegen szók, amott pedig különösen görög, szláv és török ingredienciák; azonban mindez aránylag oly csekély mérvben és különbözőségben, hogy a kőrösmenti és beszarábiai, a mármarosi és bukaresti román nemcsak tökéletesen megérti egymást, hanem át is látja, és átláthatja bárki, hogy ugyanazon egy nyelv és ugyanazon egy nyelvjárás az, a melyet beszél mindenik. Ellenben a maczedoniai román beszédben már nemcsak nevezetesebb kiejtési, hanem több alaktani és részint szókötési eltérésekkel is, tehát igazi nyelvjárással, dialectussal, van dolgunk.

Mikor és hogyan eredt ezen nyelvjárás? E kérdésre tudvalevőleg egy Roesler E.) s előtte kivált erdélyi szász írók, mint Sulzer, Engel, Eder és mások avval válaszoltak, hogy az egész hét-nyolcz milliónyi dunán-inneni románságot csak a XIII. században költöztették át a dunán-tuli bolgár-bosznnyák részekből mai lakhelyeikbe, különösen Erdélybe; noha másrészt valamenynyien a Traján császár által Ó-Dáciaiba hozott római gyarmatoktól származását a románoknak, legalább nagy részben megengedik is, de mely gyarmatok Gallien és Aurelián császárok által a dunántuli római tartományokba voltak légyen czökostul mókostul átvive és megtelepítve. Tagadhatlan, hogy így mind a m-román nyelv azonossága a dáciaival, mind pedig a XIII. században keletkezhetett nyelvjárasi különösségeinek eredete könnyen meg lenne fejtve, ha nem lennének itt egyéb bökkenők.

Kitűzött feladatunkhoz képest nem bocsátkozunk mélyebben azon többnyire semleges érvek bírálatába, melyekkel említett tudósok állításukat támogatni igyekeznek s melyek közt legfőbb az volna, hogy szerintök erdélyi s általán magyarhoni románokról a történelem csak a XIII. század kezdete óta tesz említést; mert hisz ezzel s ehhez hasonló érvekkel szembe száll Béla király névtelen jegyzője és pedig Szabó Károly és mások bizonyítása szerint. I. Béla királyé, tehát XI. századbéli író, ki is mindjárt a magyarok bejötté után a IX. század végén s a következő század elején világosan beszél erdélyi s temesvánsági románokról. De továbbá Nesztor XI. századbéli szláv chronicista körülbelül ugyanazon helyeken és időben említ románokat, a hol a névtelen jegyző; IX. Gergely pápa pedig egy 1234-beli bullájában nyíltan állítja, hogy az ó-dáciai románok idézett év előtt már másfél századdal, tehát még 1100 előtt a mise-szerkönyvet szláv nyelvről saját anyanyelvökre fordították.²⁾ Érintetlen hagyjuk a XII. század elejéről való híres Nibelungen-dalt,³⁾ ha szabadna is a dáciai románokat illető még korábbi beleszótt néphagyományokra hivatkoznunk;

¹⁾ Kivált „Romänische Studien“ czimü hirneves, de igen-igen selejtes művében.

²⁾ Bullarium Romanor. pontific., ad a. 1234.

³⁾ Aventiur. XXII. 1339 és 1343.

valamint Hasdeu román történész legújabb a vitás XIII. századon túli dácziai románokra vonatkozó felderítéseit,¹⁾ s nemkülönben azon tényt is mellőzzük, mely szerint a régi írónál a dácziai románok, ha nem is saját, de más név alatt előjöhetnek s valóban előjönnek a legrégebb századokban is. Csak azt az egyet kérjük még: hogyan is képzelhető, hogy a régi történetírók és történelmi okmányok oly számos népnek, milyen a román, habár egyes jelentéktlenebb helyezkedési mozgalmait föl is említik, de egyetlen egy tömegesb és így nevezetesebb bevándorlásáról emlékezetét sem tartották volna fenn, holott azok sokkal kisebb népségeknek, p. o. a kunoknak bevándorlását és megtelepedését hazánkban egész pontossággal jelentik?! . . .

Ámde hagyjuk a történelmi vitákat, s mondjuk el rövideden e tárgyról nézetünket.

Szerintünk Ó-Dácia tartományait is az évszázadok hosszu során át, mint azt a történelem legalább részszerint tövleges adatokkal is bebizonyítani látszik, szakadatlanul lakták a római legiók és gyarmatosok utódai a mai románok; ugy azonban, hogy majd a különféle barbár népek vészthozó özöne elől igen természetesen a hozzáférhetlen bércekbe vonultak és menekültek, majd a fergeg elvonulta után lassanként visszatértek békés munkájukhoz előbbeni lakhelyeikbe; és továbbá ugy, hogy a barbár népek közül a szilajabb és fékezhetlenebbekkel, melyek amugy is gyorsan muló zivatarként vonultak és tűntek el e hon és a történelem teréről, szóban forgó románoknak érintkezésök parányi vagy semmi volt, míg ellenben a szelidebb természetűek, pl. a szlávok, hosszuszab és bensőbb közlekedés által maradandóbb befolyást gyakoroltak a románok nyelvére és történetére. Sőt a Duna jobb partján lakott románokra a szláv elem beolvasztó erőt gyakorolt a multban és gyakorol mai napig. Példa a multa nézve az ugynevezett morlák népség (mauro-vlachi = fekete oláhok, vagy more-vlachi = tengerparti cláhok) a dalmát tengerparton, és a morva románok Mezerics körül; a jelenre nézve pedig az isztriai és kraini románok, kik közül alig egy pár ezeren beszélnek még, a szlovén mellett, román nyelvöket.²⁾

Egyébiránt a dunáninni és túli románok közti folytonos, többször történelmileg is bebizonyítható közlekedés azt a jót eredményezte, hogy a román nyelv egységesen fejlődött mindaddig, míg e közlekedésnek a török uralom az 1392-ki rigómezei csata után az egész thrák félsziget elfoglalásával nem vetette volna magát föltte akadályozólag útjába. A m-román ezental a török iga alatt, dácziai testvérétől elszigetelten, nyelvvel bizonyos tespedésben maradt; míg a d-román nyelv, valamivel szerencsésb körülmények közt fejlődésében előhaladván, épen jelzett időpont után kezdi meg tulajdonképpeni irodalmát. Emigy keletkezett az ugyanazon egy román nyelv dácziai és ma-

¹⁾ B. P. Hasdeu *Istori'a critica a Romaniloru*, t. I., Bucuresci 1873.

²⁾ Karl Freih. v. Czoernig *Ethnographie der österreich. Monarchie*, Wien 1857, I. köt. 69. lapon és egyebütt is.

zedoniai nyelvjárásai közti különbség, mit a maczed. román nyelvjárásnak a legrégebbi, XVI. századbéli, d-román könyvek nyelvével egybevetése is kézzelfoghatólag tanúsít.

Nem célunk itten a maczed. románoknak leghuzamosabban a bolgárokkali szövetségben volt jó vagy balsorsukat, szomorú vagy dicső napjaikat történetileg előadni, és pedig eleinte a bolgár-román királyok (679—972), azután újra a román-bolgár királyok (976—1017), végül a román-bolgár császárok alatt (1186—1392); mert ezeket egy Fallmerayer és mások elég hiven és mesterileg ecsetelték. A m-román beszéd régi és mostani földrajzi kiterjedését sem akarjuk e helyt fürkészni s részletesebben kimutatni, miután e tekintetben előmentek fencsért Fallmerayer, Kopitár Vaz., Diez, Schott testvérek és mások, különösen pedig az alapos Fuchs Ágost, ki a román nyelvet beszélők jelenlegi számára nézt többek számításait elősorolja.¹⁾ Szándékunkban csak az áll, hogy miután a dárciai román nyelv részint magyarok számára irt nyelvtanok és szótárak által, részint tudományos folyóiratokban ismertette van,²⁾ e nyelvnek maczedoniai szójárását is mutassuk be főbb vonásaiban a magyar tudós világnak.

Tesszük pedig ezt főleg a következő kútfők nyomán: „Mich. Boiadgi Macedo-wlachsische Grammatik, Wien 1813,“ német és új görög szöveggel; „Joan. Maximu Grammatica macedono-rom., Bucuresci 1851,“ román és görög szöveggel; „G. Const. Rosa Untersuchungen über die Romanier oder Wlachen (Macedo-Wlachen), Pest 1808,“ mely irat görög és román szöveggel is s egy gör.-rom.-latin szótárkával ki lőn adva; továbbá ugyan e szerzőtől egy értekezés a román nyelvnek latin betűkkel írásáról és olvasásáról, Buda 1809. Ezekon kívül az angol W. M. Leake „Researches in the Greece, London 1814“ czimű munkájában a 383—402. lapon közöl mondatokat és beszélgetéseket angol, görög, albán, bolgár és m-román nyelven; hasonlóképp Thunmann J. a múlt század végéről T. A. Cavallioti-tól egy új görög, m-román és albán szólajstromot tett közzé; végre a hírneves Kopitár V. a „Wiener Jahrb. der Literatur“ 46. kötetében egy Boiadgi által m-románra fordított evangéliumi szakaszt bocsátott világgá. Hozzáteszük még Cipariu Tim. műveit, nevezetesen rom. nyelvtanát, (Gramatec'a limb'e rom., Bucuresci 1869) és román nyelvi és írási elveit (Principia de limb'a si scriptur'a romana, Blasiu 1866.)

Nem nagyszámu kútfő ez, mint látjuk, mit ezen eddigelé annyira elrejtett és rejtélyes nyelvjárás tekintetében nem is igen lehet csodálni; noha szóban forgó nyelvjárás talán nem csekély szolgálatot tehetend vala eddig is a régibb és későbbi thrák népek történelme

¹⁾ Dr. Aug. Fuchs Die romanischen Sprachen in ihrem Verhältnisse zum Latein., Halle 1849, 88 s. köv. lapjain.

²⁾ Nyelvtanok magyarok számára: Negrutiu Fekete Jánosé, 2. kiad. Kolozsvártt 1864; Kozma Andrásé, Zilah 1872; Szótár Baritiu Györgyé, Brassó 1869; ismertette Hunfalvy Magyar nyelvészet, III. évfolyam 1858, 40 s. következő lapok.

kitisztázására nézve. Másrészt azonban idézett kútfők tökéletesen elégségesek arra, hogy a m-román nyelvjárás ugy hangtani, valamint alaktani és szókötési nevezeteseb eltéréseit a dácziai rom. nyelvtől, habár röviden, de kimerítőleg előadhassuk.

II. Hangtani eltérések. Tudomás szerint a dácziai román nyelvnek két tompa vagyis inkább sötét hangzója van: egyik egy zárt *e*, hasonló az angol *but*, *gulf* s más ilynemű szókbán létező hangzóhoz, legtöbbszörre hangsúly nélküli *a*-ból lesz, de *e*-ből is ered *b*, *p*, *m*, *f*, *v* ajakmássalhangzók után, ha a következő szótagban *a*, *o*, *u* kemény hangzók valamelyike áll; másik egy *i* és *u* közötti középhang, mely hasonlóképp rendszeren *a*-ból válik, hogyha ezt *n* betű követi, azonban némelykor *e*-ből (sőt egy pár szóban *i*-ből) is, különösen *endu* és *entu* végzetekben. Előhozandó példáinkban mindkettőt az illető betű fölébe tett ékezettel, a mint ezt az újabb s általánosabb román helyesírásban szükségileg szokták is, jelölhetnők, és pedig az első sötét hangzót tompa, a másodikat kettős ékezetten, p. o. *lăudare* dicséres, *fărina* liszt, *vêdu* látok, *lâna* gyapju, *cându* mikor, *jurământu* eskü.

Ezen sötét hangzók tekintetében a macedoniai román kétszeresen tér el a dácziaitól, Mert először is benne a hangsúly nélkül maradt *a* nem oly gyakran és rendszeren sötétül *â* hangzóvá, mint a dácziai román beszédben; minélfogva sok helyt, hol a dácziai román *â*-t hangoztat, a macedoniai tiszta *a*-t ejt ki, pl. *lăudare*, *fărina*, m-románul *alaudare*, *farina*. Még nagyobb a második eltérés, az t. i., hogy a macedo-románban az *â*, *ê* sötét hang egészen hiányzik, minek igen természetes következése az, hogy mindazon helyütt hol a dácziai román nyelvben a kérdéses sötét hang előfordul, a macedoniai román az illető sötéthangnak eredeti *a* vagy *e* hangját rendszerint tisztán ejti ki, pl. *mânca* eszik, *rumpendu* törvén. m-románul *manca*, *arumpendu* vagy *arupsendu*.

Megjegyzendő ezen utolsó eltérésre nézve egy pár újabbkori román nyelvész azon véleménye, mely szerint az *â* sötéthangzó ezelőtt csak kétszáz évvel a dácziai román nyelvben is hiányzott volna, mint azt a mostani két *â* és *â* sötéthangzónak a régibb román könyvekben ugyanazon cziril betűkkel vegyes jelzése tanúsítaná; miért is annak nyelvünkbeli kiküszöbölését indítványozák.¹⁾ Anynyi igaz, hogy az *â* jelenleg sincs nagyon elterjedve a nyelvben és alakképzésre alig szolgál; mindazonáltal kiküszöbölése egy igen jellemző hangoztatási árnyéklatától fosztaná meg a dácziai román nyelvet.

Mellékesen jegyezzük meg a macedoniai román nyelvjárás hajlamát egy bizonyos fokú iottacismus felé, mely hajlam más déli népek és nyelveknél is észlelhető. Ezen iottacismus másutt is, de kü-

¹⁾ Köztük kiváltképpen Maioru Péter „Orthographia Romana s Latino-Valachica una cum clavi, qua penetralia originationis vocum reserantur“ című értekezetében, az 1825-beli „Lexicon Budense“ elején és külön is nyomtatva: és T. L. Maiorescu „Despre scrierea romana“, Jasi 1867.

lönösön a szavak végén álló *e*-nél fordul elő, mely talán a sebes kiejtés következtében is *z*-vé vékonyul, sőt ezen *e*-ből lett *i* többször nem is hallszik, mit a portugál nyelvben is tapasztalunk, p. o. dácziai románul *de* tól, től, sórele nap, m-románul *di*, sorile vagy *sorle*, portug. *menina* gyermek (mond: *m'nina*). E mellett kétségkívül a szomszéd görög nyelv befolyásából származott azon saját-sága a m-román nyelvjárásnak, melynélfogva *au*, *eu* kettőshangzókat *d*, *t*, *l*, *n*, *r* előtt úgy ejti ki, mint *av*, *ev*, pl. d-rom. *audu* hallok, *cautu* keresek, *preutu* lelkész, *Paulu* Pál, m-románul *avdu*, *cavtu*, *prevtu*, *Pavlu* stb.

A magánhangzókat illetőleg a maczedoniai rom. nyelvjárás végül még egy igen nevezetes saját-ságot és hasonlatosságot tüntet föl a legrégebbi dácziai román könyvekkel és iratokkal, és e hasonlóság a vég *i* és *u*-t illeti. Ugyanis a mai dácziai román nyelvben a szók végén álló *u* és *i* teljhangulag csak akkor ejtetnek ki, ha előttek egy néma mássalhangzó által megelőzött folyékony áll; ellenben a maczedoniai nyelvjárás, valamint többnyire a régebbi d-román nyelv- emlékek is, mondott véghangzókat nem hagyják el, hanem kiteszik és teljhangulag ejtik ki azon esetben, ha bármely két mássalhangzó áll előttek, míg az egy mássalhangzó által előzött *u* és *i* végmagánhang-zók a maczedoniai szójárásban is csak félig és gyengén hallatszanak. Észlelhetni ezt főleg a névtámasznak nevekhez csatolásánál, a midőn is a név végén létező *u* majd teljhangulag hangoztatik, majd pedig szinte elenyészik a szeriut, a mint két vagy csak egy mássalhangzó áll előtte, s ennek következtében a *lu* névtámaszban az *u* vagy csak féligmeddig, vagy illetőleg egészen hangzik, p. o. m-románul *corbu* holló, *domnu* úr, névtámaszsal *corbulu*, *domnulu*; ellenben *focü* tűz, *lupü* farkas, névtámaszsal *focülu*, *lupülu* (mond: *foc'lu*, *lup'lu*.)

(Folytatása köv.)

Dr. Szilasi Gergely.

Görög-magyar szótár. Második ujonnan átdolgozott és bővített kiadás. Szerkesztették SOLTÉSZ FERENCZ és SZINYEI ENDRE, sárospataki tanárok. Kiadja „Az irodalmi kör“ a főiskola költségén. Sárospatak, 1875. VI, 738. lap. n. 8-rét. Ára 4 frt 50 kr.

Szenczi MOLNÁR ALBERT 1611-ben csatolta latin-magyar szótárának második kiadásához a görögöt is, melyet azután ő maga jelentékenyen javítva és bővítve még egyszer 1621-ben adott ki, halála után pedig még kétszer: 1645- és 1708-ban nyomtattak le, még pedig első ízben semmi, másodszer csak csekély változással.

Ez volt egyetlen kísérlet a görög szótáriróadalom terén — mert a nyelvtanok- és chrestomathiákhoz csatolt szógyűjtemények nem jöhetnek szóba — egészen 1857-ig, midőn ugyanis SOLTÉSZ FERENCZ és ZSARNAY LAJOS, sárospataki tanárok még hat tisztársuk közre-

munkálásával megörvendezették a görög irodalom barátait az előttünk fekvő görög-magyar szótár első kiadásával.

Mint az előszóban mondták: „igaz kedvvel, hű gondnal, s lan-
kadatlan szorgalommal működtek e munka minél hibátlanabb s töké-
letesebb kiállításán,“ „bizvást igényt tartottak némi elnézésre irodal-
munk ez első zsenge műve iránt,“ „anynyit mindazonáltal biztosan
vélték állíthatónak, hogy művük a példányul fölvett Schmidt (Lipese
1847) görög-német zsebkönyvénel mind külalakjára esinosabb, mind
tartalmára nézve hibátlanabb és bővebb.“

Az elnézést illetőleg nincs okuk panaszkodni, mert, tudtom-
mal, egyedül Hunfalvy Pál szentelt néhány ismertető sort a „Magyar
Nyelvészet“ II. köt. 475—477 lapjain, melyek minden szava elné-
zést és jóakaratot tanusított. Még csak azt sem említette meg, a mit
én most, 17 évi használat és (egyes betűkben) gondos öszszvetés
után, bátran állíthatok, hogy egészben véve sem jobb sem rosszabb
Schmidtnél.

A mit azonban Hunfalvy e szótár szerzőinek kívánt, az — ugy
látszik — egyik részében sem teljesedett; nem az, hogy „nem so-
kára kénytelenek legyenek új kiadásról gondoskodni,“ mert hát az
elsőnek példányai (bár az új kiadás előszava szerint „már évekkal
ezelőtt“ elfogytak) soká tartottak; nem továbbá az, hogy a tanárok
a tapasztalt hiányokat feljegyezték s a szerzőkkel közölték volna.

Nem kecsgetető auspiciumok közt látott tehát napvilágot e mű,
bár felette nagy hézagot pótolott irodalmunkban. Valóban,
a classica philologia állapotára hazánkban felette szomorító világot
vet e könyvnek sorsa! Hogy állhat a görög irodalom tanulmányozása
ott, hol az egyetlen görög szótár 17 év múlva kerül új kiadásra!

Ám hagyjuk e szomorú dolgokat, s örvendve azon, hogy egy
új, átdolgozott és egy bővített kiadás fekszik előttünk, szóljunk arról.

Első sorban feltűnik s a munka bővített volta mellett tanusko-
dik a második kiadásnak lapszáma. Míg ugyanis az első kiadás szo-
rosan szótári része 608 lap volt, addig ezé ugyanazon alak, sorszám
(61 három hasábos sor) és belső berendezés mellett 735 lapot tesz.
Ez jelentékeny különbség, mely sokszorosan fokozható volt az anyag
helyesebb megválasztása által.

A jelen kiadás szerkesztői az előszó szerint felvették a tulaj-
donneveket s a rendhagyó igealakokat, továbbá az egyes szók jelen-
tését terjedelmesebben és pontosabban adták: s míg néhány csak
ritkán előforduló szót kihagytak, sokkal többet vettek fel újonnan a
használtabbak közül.

Hogy mindez végig vive az egész munkán keresztül e második
kiadást az elsőnél jobbá, czélszerűbbé és sok tekintetben teljesebbé
tette, arról futólágos öszszehasonlítás mellett is mindenki meggyőződ-
hetik, s én részemről egy perczig sem habozom az új kiadás szer-
kesztőinek buzgóságát elösmerni s kijelenteni; hogy az előttünk
fekvő második kiadás a szó teljes és igazi értelmében
átdolgozott és bővített.

Készségesen és örömmel elismerem továbbá azt is, hogy ez által egy lépést megint haladtunk a görög-magyar szótáirodalom terén; nem különben méltánylom a könyv csinos kiállítását (az elsőnél tisztább és jobb papíron) és aránylag — t. i. magyar könyveink kelen-dőségéhez és a kiállítási költségekhez aránylag — olcsóságát.

De evvel azután be is fejeztem a mű fényoldalainak felsorolá-sát, s miután minden fényoldalnak árnyoldal felel meg, legyen sza-bad most ezekről megemlékeznem.

A szerkesztők szerint az új kiadást az tette szükségessé, „hogy magyar tanuló ifjúságunknak nincsen mit adni kezébe a görög írók olvasásánál és tanulmányozásánál.“ Tehát, legalább első sorban, a tan-intézet szükségleteit tartották szem előtt! De miért nem tették azt mindenben és következetesen? Miért nem követték hűen a kútfők (?) közt első helyen említett Beuselert?

Attól megtanulhatták volna, mit igényel az iskola egy tanczé-lokra készült kézi szótártól.

Az előttünk fekvő szótár ugyanis 1) felette nehezen kezel-hető a teljesen célszerűtlen berendezés által. Tizennégy évi tanári praxisból állíthatom hogy a tanulók $\frac{3}{4}$ részének nagy nehézséget okoz az, hogy péld. *σχεῖος*, *σχενοθήκη* stb. *σχενάζω* alatt-, *σχηρίδιον* *σχηρίδιον* *σχηρή-*, *εἰκός* *εἰκονίζω-*, *σθενώ* *σθένω* *σθενάρως* alatt stb. fordulnak elő. Szótárban csak két berendezést ismerek el jogosultnak, vagy szoros betűrendben minden egyes szónak külön kikezdést kell adni, vagy szigoruan etymologicus szótárt adván, a gyökszók köré kell csoportosítani az anyagot. Utóbbi kezdőknek sehogy sem való, ha-csak folytonos utalásokkal nem növeljük a könyv terjedelmét. Tudom, hogy eljárásukat a helyszükével fogják indokolni; de ezt nem fogad-hatom el, mert azt, a mennyivel több hely szükséges, ha minden egyes szónak külön kikezdést adunk, kikapjuk az anyagnak he-lyes megválasztása által.

2) Szótárunk sem nem teljes szótár, (az nem is akar lenni), sem nem szorosan iskolai, hanem anyagát teljesen a szerkesztők sze-szélye (bocsánat ez erős kifejezésért) szabta meg. Iskolai szótár vol-na, ha mint Beuseleré vagy Schenkélé csak azon művek szóit vette vol-na fel, melyek az iskolában nyilvánosan vagy magán szorgalomból olvastatni szoktak, vagyis helyesebben beszélve, melyeket olvastat-ni kellene, ha a görög nyelv nálunk nem volna ötödik kerék. Szol-gálgunk példákkal. Mire valók iskolai szótárban: *γαργαράνομα*, *γαργαρίωσις*, *γαῖσος*, *γαῖσον*, *γαῖωδης* (Passow szerint Polyb. 2, 15, 8 = *γαῖωδης* „wofür es wahrsch. verschrieben ist) *γαῖων* (földrakás), *γαλαδῆς* *γάλατες*, *γαλακτιάω*, *γαλακτίζω*, *γαλακτικός*, *γαλακτινος* (és nem *γαλακτινός*), *γαλακτίτης* *λίθος*, *γαλακτοθρέμιον*, *γαλακτοφαγέω* (-*φαγος*) *γαλακτωσις*, *γαλαξίας*, *γαλεός*, *γαλερός*, *γαλεώδης*, *γαληριώ*, *γαληρίζω* stb. E szók egyetlen hasábról vannak véne s kivétel nélkül mind olyanok, melyek tanintézetekben soha sem olvasott íróknál s ott is nagy ritkán fordulnak elő, s melyek iskolai szótárban semmivel sem jogosultabbak mint: *γαγάτες*, *γαγάλίζω*, *γαληρητικός*, *γάγγλιον*

stb., melyeket pedig — igen helyesen — e második kiadásból kihagytak. E tekintetben tehát nem ártott volna szigorúan körülírt elvek szerint eljárni, még pedig következetesen.

3) Harmadik hiánya e szótárnak, hogy alig ad többet, mint az egyes szónak alapjelentését, pedig ez, kivált a kezdőknek, nem elég. Sőt mi több, ott, a hol ez alapjelentésen túl megy, sem ad egyebet, mint a jelentések egyszerű felsorolását. Ki volna képes eligazodni például *ποιέω* és *πράττω* értelmezésén (lucus a non lucendo), hol a két ige jelentése közötti főkülönbség érintve nincs?

Főleg érezhető e szószegénység az úgynevezett műkifejezések-nél, melyek magyarázat nélkül gyakran érthetetlenek a kezdőkre nézve. A hol pedig adnak magyarázatot, az nem egyszer hibás. Példák: *ἀποικίρισμα*, *κωρία*, (*ἡμέρα*, *ἐκκλησία*) *σὺγκλητος* (*ἐκκλησία*) *κατακλισία* („a vidéki polgároknak összehívása“ v. ö. Schömann Gr. Alterth. I, 381.) *χειροτονέω* (nem „kézki nyújtás“, hanem feltartás), *θυμέλη* („a színpadon felémelt helye a zenekarnak“!!!) *χορός*, *ἐκκύκλημα* („kicsavaró-gép, csiga“, ez az egész?) *ἐξώστρα* („színházi gép, mint az *ἐκκ.*“); *δάκτυλος*, *κόνδυλος*, *ὀρθόδοξον*, stb. mint mértékek, nincsenek felemlítve, míg péld. *πυγμή*, *πυγών*, *ὀργυρία* rendszeren fel vannak hozva; *σιάδιον*-nál nincs meg a mértfölddel való összehasonlítás, *ὀβολός* hibásan „körülbelül fillér“-rel van magyarázva, *δραχμή* pedig csak „denarius (6 obulus értékű pénz és súlymérték)“-kel, vegre *μνᾶ* az idegen „22 s $\frac{1}{2}$ (sic) tallér“-ral stb.

Az ilyenekre nálunk a kézi szótárakban különösen nagy gondot kell fordítani, mert tanuló ifjuságunk még az egyetemen sem igen, — a középtanodákban meg még kevesebbé használ magyarázatot kiadásokat és egyéb segédkönyveket, mert hisz nem is igen léteznek.

4) Azon körülmény, hogy a szerkesztők kútfőik közül különösen kiemelendőnek tartották Crusius szótárát Homerhez (Leipzig 1857) arra látszik mutatni, hogy a homeri költeményekre különös gondot fordítottak. Én legalább ezt annál kevesebbé tudom másképp érteni, minél inkább megvagyok győződve annak szükségességéről, hogy gymnasiumainkban az ifjak legalább az egész Odysseával ismerkedjenek meg. (Kár, hogy nem igyekeztek Crusius újabb kiadásaihoz jutni, főleg miután Seiler e szótárt már a hetedik kiadásban (Lipsee 1863) gyökeresen átdolgozta és lényegesen megjavította volt). És még is, ha figyelemmel vizsgáljuk a szótárt (én *I* és *Z* és *N*. betűket hasonlítottam össze) nem találjuk sem az epikus alakokat sem a különösen homéri jelentéseket kellő teljességgel felsorolva.

Például szolgálhatnak: *καίεσις*, *καίσις*, *καίσιος*, *καίσιος*, *καίσιος* stb.

5) Szeretném tudni minő elv szerint jártak el a t. szerkesztő urak a tulajdonnevek felvételénél. Ugy látszik, hogy csak a legismertebbeket vették fel, tehát épen azokat melyeknél a szótárra semmi szükség sincsen. Avagy ki fogja szótárban keresni Thalest, Themistoklest, kivált ha csak azt tudja meg, hogy az előbbi „Miletusból“ való, a másik „Neokles fia.“ Ellenben hiányzanak: Adonis, Eunomia, Dike, Eirene (a Hórák), Atropos (Párka, a másik kettő benn van).

Themis, Thallo, Adrastea, Nyx, Aléktó, Megaira, Tisiphoné, Amphiraos stb. mythologiai; Mopsopia (= Attika), Korydallos, Lykabéttos, Laurion, Marathon, Pedion (mint Attika egy részének neve), Aigeis, Leontis, stb. földrajzi; Aeschylus, (Euripidesnél nincs megmondva ki volt), Aristoteles, Aristophanes, Alcaeus, Alcmanius, (Sappho, Pindar benn vannak) stb. irodalmi nevek. Hol van itt elv, hol következetesség?

6) Végre nagy hiánya e szótárnak, hogy az etymológiára épen semmi tekintettel sincs, nem tünteti fel az öszszetételket, nem jelöli meg a származék szókat. nem vezet vissza sehoh a gyökökre. Nem mondom én hogy bizonytalan és kétes értékű hypothesiseket vegyen fel, de legalább a bizonyost és kétségtelent ne mellőzze. E tekintetben is jó kalanzuk lett volna az idézett Benseker, melyet kár volt nem hűebben követniök, ha már nem tudták magokat rászánni hogy lefordítsák, mi — szerény názetem szerint — adott viszonyaink közt legczélszerűbb lett volna.

Aprólékos botlásokat (minök a következetlen rövidítések, helylyel közel a magyar jelentés kifejejtése, nem szabatos hivatkozások stb.) felemlíteni nem akarok, mert ilyenekre még a legnagyobb szótárakban is bukkanunk.

Még egyszer röviden öszszefoglalom názetemet e szótárról. Viszonyaink közt e szótár megjelenése kétségkívül örvendetes és hézagot pótló; az első kiadással öszszeevetve a haladás tagadhatatlan; a szerkesztök fáradozása elősmerésre méltó s épen azért melegen ajánljuk tanférfaink és a görög irodalom barátainak pártfogásába, mert csak így lehet reményünk egy harmadik átdolgozott kiadáshoz, melyre nézve ismételve utalok a felsorolt kifogásokra.

Záradékul pedig fogadják a részemről is igen tisztelt szerkesztök urak azon kijelentést, hogy názeteimnek elmondására nem gáncsolási viszketeg, hanem kizárólag az ügy iránti érdeket birt, a midőn e folyóirat igen tisztelt szerkesztöje a bíráló ismertetésre felkért.

Kolozsvárt, 1874 nov. 1.

Szamosi János.

The Birds of Transylvania. By CHARLES G. DANFORD, F. Z. S., and J. JOHN A. HARVIE BROWN. Part. I. II.

Danford és Brown urak Londonból a mult (1874) év május és junius havában ornithologiai kirándulást tettek Erdélybe s Klir János muzeum-egyleti örzegéd társaságában, ki a muzeum-egylet megbizásából kalauzolta öket, bejárták a Mezöséget, Görvény s Hátszeg vidékét, s rövid tartozkodásukhoz képest aránylag jelentékeny madárgyűjteménnyel tértek vissza hazájukba. Részint ezen kirándulás eredményeire, részint a szorgalmasan áttanulmányozott hazai (erdélyi) szakirodalomra s az erdélyi muzeum-egylet gazdag madárgyűjteményeinek tanulmányozására támaszkodva ismertetik nevezett urak Erkély madár-faunáját, melyből eddigelé a Ragadozók, Kúszók és Éneklök rendébe tartozó 148 fajnak lelhelyek szerinti elősorolása jelent meg;

érdekes, hogy az angol szövegben a magyar madárnevek is szorgalmasan feljegyezték s ezek ismét angol fordításban értelmezettek. Ránk nézve az értekezésnek eddig megjelent része újat nem tartalmaz, annál érdekesebb lehet azonban az angol ornithologra nézve, valamint szintén csupán a nyugati olvasóra nézve birhat érdekel az értekezés első része, mely a Danford és Brown urak által bejárt vidék helyrajzi viszonyait vázolja, s többnyire Bieltzet, Hermann Ottót s Csatót követve, általános vonásokkal rajzolja Erdélynek gerinces faunáját. — Nem tudjuk, kitüntetésnek vegyük-e, hogy angol vendégeink Erdélyt Európa valamennyi tartománya fölé emelik, mint legkedvezőbb országot a medvére nézve? — „Transylvania is probably the best country in Europe for bears.“ — Arról azonban örömmel szereztünk tudomást az értekezés első részéből s szívesen regisztráljuk e helyen, hogy a Danford ur által magával vitt gyalui farkaskölyök jelenleg közkedvesség tárgyát képezi a Regent's Park állatkertében.

E. G.

Az erdélyi muzeum gyűjteményei számára f. év Julius, Augustus és Szeptember hónapjaiban beérkezett adományok:

I. Könyvek és kéziratok: A m. képviselőház kiadó hivatalától, nyomtatványaiából 1 csomag. — Az 1873-ik évi bécsi világtárlat igazgatóságától, kitüntetések jegyzéke, Budapest 1874. — Imre Sándor m.-vásárhelyi nyomdájától 3 nyomtatvány. — B. Apór Károlytól, a tövisi harang fényképe 2 erre vonatkozó oklevél másolatával. — Dr. Abt Antaltól, kísérleti természettan 5-ik kiadás, Budapest 1874 és pótfüzet (3. kiad.) u. o. 1875. 8-rét. — A segesvári evang., a kassai rkath., a székely-udvarhelyi rkath., a brassói evang. és a kolozsvári rkath. gimnáziumoktól tudósítványok 187 $\frac{1}{2}$ -re. — Imre Sándor m.-vásárhelyi nyomdájától 4 nyomtatvány. — Réthy Lipót aradi nyomd. 1. kötet. — Gyulai István aradi nyomd. 2. füzet. — A bajor kir. Akadémiától Sitzungsberichte 1875, I. Bd, 1. Helt és 3. kötet. nyomtatvány. — A m. kir. vallás és közokt. ügyi miniszteriumtól, Dürer Albrecht nagyobb passiója, Beszédes Sándor fényvésési utánzatai, Esztergom 1874. — A bajor kir. Akadémiától, Sitzungsberichte. Philos. hist. Klasse, 1875, I Bd. 2-te Heft. — A germanisches Museumtól, Anzeiger für das Jahr 1874. — Nürnberg 1875. A Verein für siebenbürgische Landeskunde-tól. Verhandlungen und Mittheilungen, XXV Jahrgang, Hermanstadt 1875. — Torma Károlytól 28 köt. könyv. — Brassai Sámueltól, The Athenaeum, 1875 Jan. — Junius, London 1875. — Kolosy Antaltól, Simonides, Compendium Biblicum, Lugd. Batav. 1628. — Dr. Szombathelyi Ignácztól, Kútfőtörödékek a jászkorszakhoz, Győr 1875. — A dévai m. kir. állami reálgimnáziumtól, Tudósítvány 187 $\frac{1}{2}$ -re, Szászváros, 1875. — A besztezerzei ipariskola igazgatóságától, Program 187 $\frac{1}{2}$. Brünn 1875. — A szászvárosi ev. ref. főiskola nyomdájától 1 nyomt. — Réthy Lipót aradi nyomdájától 1 nyomtatvány.

II. Régiségek és érmek: Rend Jánostól, Szabédrol Kelemen István unit. pap útján 1 bronz sarló. — A m. tud. Akadémiától 1 Czuczor-Fogarasi emlékérem ezüst. — Jakab Gyula szolgabírótól 10 róm. ez. pénz. Homorod.-Sz.-Mártonról. — Cseh Lászlótól, Futásfalváról 12 vegyes ezüst pénz. — Brassai Sámueltól 1 kokárda 1848-ból. — Dr. Geber Edétől 1 ezüst gyűrű és 2 réz pénz. — Dr. Koch Antaltól, 2 kőfejsze töredék és 1 mozaik töredék. — A rákosi kőszénbánya-társulattól egy bronzkori cserép-kanta, Ágostonfalváról. — Gr. N. Kó Imre őrnagyától néhai gr. Haller Ferencz horvátbani díszbuzogánya — Torma Károlytól 75 ez. 3 réz pénz. — A bardóczi ásatásból 1 kőbalta és egy néhány cserép- és csonttörödékek.

Ny. Stein J. m. kir. egyet. nyomd. az ev. ref. főt. bet. Kolozsvártt.